

skoleidrættens gennem 200 år i det store og hele er lykkedes. Det er til enhver tid en utaknemlig opgave at beskrive en udvikling over så lang tid, men idræts-historien har savnet, at nogen har påtaget sig dette hverv, og derfor er det ikke vanskeligt at se gennem fingre med de omtalte skønhedsfejl og mangler. Vi har med dette værk fået et længe savnet bidrag til den danske kropskulturhistorie.

Uffe Barsballe Thyssen

Harry Haue, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*. (Undervisningsministeriet, 1998). 477 s.

»Bogen handler om tilsynet med den højere skole gennem 150 år. Opgaven har ikke været at skrive denne skoles historie, men at undersøge undervisningsinspektionens virksomhed.« Sådan beskriver forfatterne i forordet, hvad man kan forvente af de kommende godt 400 sider. Denne afgrænsning er for så vidt præcis nok, da man ikke skriver skolehistorie. Men man giver på den anden side heller ikke en snæver fremstilling af undervisningsinspektionen. Forfatterne har delt opgaven mellem sig, hvilket gør, at der ikke er nogen ret linie gennem bogen; der er tale om tre fremstillinger, der har prioriteret og disponeret stoffet delvis forskelligt, især med hensyn til inddragelsen af skolepolitisk debat og almene skoleforhold.

Bogens første del dækker perioden 1848-1888 og er skrevet af Erik Nørr, som er den historiker herhjemme, der har gjort mest for studiet af gymnasieskolen med registraturer over skoleprogrammer 1840-1958 og gymnasieskolernes administration og arkiv. For 20 år siden blev han lic.theol. på en afhandling om den højere undervisning og kirken, der i en bredere uddannelseshistorisk sammenhæng så på religionsundervis-

ningens skiftende status i den lærde skole i det 19. århundredes anden halvdel. Denne lille indledning skal dels påpege, at afsnittet er i sikre hænder, dels at jeg kun har kunnet finde få ubetydelige fejl!

Nørr har valgt at bygge sin del op tematisk, hvor hvert tema behandles i hele perioden. Det betyder, at de to dele, som perioden faktisk falder i, behandles samlet for hvert tema. Den madvigske periode fra 1848 til 1875, hvor den klassiske filolog J.N. Madvig var alene om at udføre arbejdet, adskiller sig nemlig på næsten alle punkter fra perioden 1875 til 1888, hvor inspektionen kom til at bestå af tre universitetsprofessorer. På den ene side kan man så se, hvorledes der inden for det enkelte område, fx personsager, sker et afgørende skift, på den anden side får man ikke et samlet billede af det faktiske bud. Selv om undervisningsinspektionen hele perioden igennem havde indflydelse på undervisning og på det forberedende arbejde med påtænkte reguleringer, var Madvigs indflydelse langt mere gennemgribende og omnipotent end den senere inspektion. Madvig var med alle steder, han kontrollerede alt og satte sit aftryk på det meste, som det fremgår af Nørres fremstilling. Madvig var »i sin inspektørtid en selvstændig magt«, som det hedder side 173. Han var også almindeligt respekteret som videnskabsmand og universitetslærer – han havde på et tidspunkt i 1870'erne uddannet samtlige rektorer ved de lærde skoler. Madvig kom til at stå som symbolet på den reform af den lærde skole, som blev gennemført 1850, og som han så sandelig også var med til at præge. Så vidt spændte den efterfølgende tremandsinspektionens indflydelse og magtområde ikke, men indskrænkedes på en række områder (fx godkendelse af timeplaner, personsager m.m.), dog således at inspektionen stadig var ministeriets vigtigste ekspert i skolesager.

Den 175 sider lange fremstilling, som Nørr giver, indledes med en analyse af de formelle og organisatoriske rammer omkring inspektionen, hvorefter den gennemgår de arbejdsområder, som faldt ind under inspektionen med stadig henblik på den indflydelse, der udøvedes. Eksamenstilrettelæggelse og -kontrol, afgivelse af beretninger om det lærde skolevæsens tilstand, personsager (Madvig ansatte lærere og rektorer, og alle vidste det!), godkendelse af timeplaner, behandling af pryglesager m.m., alt dette gennemgås forholdsvis detaljeret med solid forankring i arkivalisk materiale fra både Kultusministeriets arkiv og en række centrale privatarkiver.

Et centralt afsnit handler om undervisningsinspektionen som aktør i skole-reformdebatten, som også handler om inspektionens rolle i beslutningsprocesser vedrørende forandringer i de overordnede regler for skolerne. Nørr placerer med rette inspektionen i en central rolle som ekspert, om end med skiftende indflydelsesmuligheder alt efter skift i de politiske omgivelser. De politiske omgivelser er i denne sammenhæng andre ikke-parlamentariske aktører, dels ministerskifter – Monrad støtter Madvig i sin tredje kultusministerperiode 1861-64 (s. 155) – dels universitetet, hvis indflydelse dog med rette bestemmes som aftagende. Fremstillingen går således ikke ind i en analyse af de egentlige reformprocesser og inspektionens rolle heri, hvilket ville have krævet inddragelse af Rigsdagen som en central del af de politiske omgivelser. Men selv om Nørr havde gjort det, ville det ikke have ændret hans afsluttende konklusion, at det var inspektionen, skolelederne (rektorer og privatskolebestyrere) og overlærerne, der sikrede den klassiske dannelse i den lærde skole frem til 1888 (s. 175). Det gør jo ikke konklusionen mindre interessant eller markant, at det er de ledende lag i skolelærerpro-

fessionen og administrationen, nogle gange i samspil med ministeren, der bestemmer politikken.

Bogens anden del er skrevet af Vagn Skovgaard-Petersen og dækker perioden 1888-1945. Første halvdel handler om den »gamle« inspektion 1888-1906 og er hovedsageligt en sammenskrivning af Skovgaard-Petersens disputats *Dannelse og Demokrati* fra 1976. Undervisningsinspektionens formand, M.Cl. Gertz, professor i latin, er nøglepersonen i reformprocessen, der førte til skabelsen af et sammenhængende skolesystem – folkeskole-mellemskole-gymnasium – og til indførelsen af den nysproglige retning ved siden af den klassisk-sproglige og den matematiske. Anden halvdel handler om den »nye« inspektion, som blev etableret 1906, og som bestod af en person, som ikke længere var universitetsprofessor, men skolemand. Der indledes med optryk af den nye inspektions instruks, hvorefter de enkelte inspektørers personlige embedsførsel beskrives. Herefter gennemgås enkelte hovedtemaer – pædagogikum, ansættelsen af fagkonsulenter, den ganske effektive kontrol med læremidler – og der afsluttes med nogle kortfattede bemærkninger om forholdene under besættelsen.

Bogens tredje del fører fremstillingen frem til i dag og er skrevet af Harry Haue, der som de to andre forfattere har en solid skolehistorisk produktion bag sig. Der er tale om en periode med hastig vækst i antallet af gymnasier og gymnasieelever, hvilket ses i sammenhæng med de økonomiske og politiske udviklingstendenser. Omkring 1900 var der 30-35 gymnasieskoler, 1983 var der 144. Der er tale om en bred skolepolitisk fremstilling, der især beskæftiger sig med inspektionen (Direktoratet for Gymnasieskolerne 1963-1990, Gymnasieafdelingen 1990-) som deltager i uddannelsespolitiske diskussioner. Der

findes ingen systematisk analyse af det netværk af aktører, der er på banen i uddannelsespolitikken eller af direktoratets indflydelse som politisk aktør, som det var tilfældet i Nørres afsnit. Det ville da også være en ganske stor opgave at løse, fordi aktørernes antal og varierende placering i processen synes at være på det nærmeste uoverskuelig. Efter 1985 får vi dog – i en billedtekst på side 371! – at vide, at Gymnasieskolernes Lærerforening, Rektorforeningen og Amtsrådsforeningen var de vigtigste samarbejdspartnere for Direktoratet og Gymnasieafdelingen. I forhold til tidligere tider er reformprocesserne og inddragelsespraksis i det hele taget blevet en meget mere kompliceret affære, der involverer organisationer, foreninger og andre offentlige instanser under skiftende politiske forhold – og dermed i skiftende konstellationer og med skiftende indflydelse. Socialdemokratisk og radikal lighedspolitik og borgerlig individualisering gjorde, at det ikke var de samme samarbejdspartnere, man ønskede at inddrage, hvilket f.eks. afspejlede sig i nedsættelsen af udvalg. Mens socialdemokraterne samarbejdede tæt med Direktoratet, rektorer og lærerorganisationer, gik den borgerlige firkløverregering i 1980'erne sine egne veje, blandt andet i 1985, hvor der opstod den »lidt ejendommelige situation, at ministeren konkurrerede med sit eget Direktorat. Ib Fischer Hansen var Direktoratets eneste repræsentant i det 10 mand store 'Sorøudvalg'« (s. 346).

Men det er ikke i analysen af Direktoratets placering i den politiske proces, fremstillingen har sin styrke. Det er i den almindelige uddannelsespolitiske redegørelse, der tager sin begyndelse med krigens afslutning og grengymnasiet indførelse 1958 med ikrafttræden 1963. Her beskrives undervisningsinspektionens kontrolfunktion på samme led som i de foregående afsnit, men der

suppleres med en længere udredning om gymnasiebyggeri. Det samme gælder for den næste periode frem til 1971, hvor beskrivelsen af Direktoratet suppleres med almen skoledebat om studentereksamens studieforberedende funktion, om demokratisering, om dansk- og historiefagets indhold og om gymnasiebyggeriet, der i denne periode tog et omfang som aldrig tidligere eller senere. Forsøgstiden 1971 til 1988 er næsten udelukkende uddannelsespolitik og -debat. Afsnittet viser klart modsætningen mellem den socialdemokratiske lighedsæra med ideer om udjævning af skellene mellem de forskellige skoleformer ud fra en ambition om at mindske classeskel og de liberale ideer om friheden som forudsætning for åndelig udvikling, hvilket stod i modsætning til lighedens kvælertag, og den deraf følgende afvisning af forsøgene på at integrere ungdomsuddannelserne.

De liberale tanker blev omsat i valggymnasiet, der i 1987 afløste grengymnasiet fra 1958. Valggymnasiet består af moduler, og fidusen er her, at eleverne kan vælge nye kombinationer af fag på forskellige niveauer, hvilket giver størst mulig valgfrihed. Det seneste tiårs udvikling har fået undertitlen decentralisering og kvalitetsstyring. Her behandles skabelsen af skolebestyrelser, en nydannelse med større kompetence end de tidligere skoleråd, som et udtryk for decentraliseringen. Vi får en analyse af, hvorledes det centrale skoletilsyn kom under pres efter gymnasiernes overgang til amterne 1985. Haue slutter af med en gennemgang af debatten og tiltagene omkring kvalitetsvurdering og -udvikling, der betegner en ny kultur på gymnasieområdet, hvor man i stigende grad medtænker brugerne i sine overvejelser og løbende evaluerer og analyserer sin udvikling og dermed er blevet en lærende organisation.

En samlet vurdering af bogen må først og fremmest påpege, at Vagn Skovgaard-Petersens bidrag som helhed ikke når op på de to andre forfatteres niveau. Faktisk er det lidt af en skuffelse at læse, når man tager forfatterens vægtige skolehistoriske bidrag i betragtning. Hvad angår Erik Nørres og Harry Haues bidrag, kan de begge karakteriseres som solide fremstillinger med oversigtskvaliteter. Som det turde være fremgået, giver Nørr og Haue mere, end bogens titel egentlig lægger op til, men Haue vel egentlig også mindre, fordi tilsynsmyndighedens politiske placering

og virksomhed ikke står så centralt i hans bidrag. Alle tre er erfarne skribenter, hvilket også afspejler sig i formidlingen, selv om Haue gav mig lidt at tænke på med følgende »oplysning« (s. 369): »Rent teknisk er timestyringsmodellen udmøntet i en bestemmelse i bekendtgørelsen om, at der som minimum skal anvendes 40 timer + 1.15 time pr. kursist som det minimale ugentlige lærerskematimeforbrug til de skematimer, der skal læses i henhold til bekendtgørelsens ugentlige timetal i de enkelte fag.« Der kan man bare se.

Claus Møller Jørgensen

OLDTID OG MIDDELALDER

Niels Lund: *Harald Blåtands død – og hans begravelse i Roskilde?* (Roskilde Museums Forlag, 1998). 80 s., 68 kr.

Der er gennem tiden spenderet megen skarp hjernevirksomhed på at analysere de mere eller mindre upålidelige og tilfældige oplysninger, som krønikerne afgiver om Danmark i vikingetiden. Forskerne har med god grund for længst forkastet sagaerne og Saxo og har siden holdt sig til de nogenlunde samtidige beretninger plus Adam af Bremen, som ganske vist først skrev i 1070'erne, men som angav Sven Estridsen som sin hjemmelsmand. Niels Lund peger på, at Sture Bolin, da han i 1960 skulle sammenfatte sin 30 år ældre forskning, mente, at »Adams sigte først og fremmest er at skrive en historisk sand skildring, derimod ikke en politisk pamflet«.

Det er Niels Lunds ærinde at analysere Adams oplysninger om Svends heden-

ske oprør imod sin fader Harald og dennes flugt til Jumne og død dér og begravelse i Helligtrefoldighedskirken i Roskilde, som han ifølge Adam selv havde grundlagt. I den nuværende domkirkes fire store korpiller er, angiveligt, begravet fire af kirkens stiftere, Harald, Sven Estridsen, Estrid og bisp Vilhelm, men ved åbningen af gravene var Haralds tom, hvad der hos enkelte forskere har fremkaldt en vis skepsis over for Adams oplysning. Det volder ikke Niels Lund nogen vanskelighed at påvise Adams almindelige upålidelighed som kilde til Haralds og Sven Tveskægs historie, hans fremstilling vrimler med usandsynligheder og er på en række punkter aldeles forvrøvlet eller påviselig forkert. Skildringen af Haralds død kan dog ikke umiddelbart karakteriseres på samme vis, men her rejser Niels Lund spørgsmålet, hvorfor Adam skrev sit værk, og peger på Bremersædets pressede situation i 1070'erne, hvor den danske kongemagt endnu engang viste